

ОГЛЯД ДЕЗІНФОРМАЦІЇ ПРО КОРУПЦІЮ В УКРАЇНІ

VOX CHECK

//

НАРАТИВИ: ДО І ПІД ЧАС ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ

До 24 лютого 2022 року корупція в Україні теж була однією з головних тем в дезінформаційних кампаніях. Корупцію активно обговорювали в українському суспільстві, зокрема в політичному середовищі, і до 2022 року, тож вона була логічним вибором для інформаційних атак, як з боку росіян, так і українців (здебільшого проросійськи налаштованих).

Три головні нарративи у період до 2022 року:

- **«Українська влада тотально корумпована».** У рамках цього нарративу були фейки, маніпуляції, нібито всі представники української причетні до корупційних схем. Одна з провідних тез – «Українська держава не може функціонувати без корупції». Поширюючи нарратив, дезінформаційні актори дискредитували як окремих осіб (тодішніх політиків, посадовців, антикорупційних посадовців), так і обмежувалися загальними тезами про корумпованість всіх можновладців.
- **«Україна – найбільш корумпована країна».** До цього нарративу входить фейк, що Україна займає перше місце у світі або в Європі за корупцією. Також «рейтинги» могли підроблювати з акцентом на конкретних політиків – наприклад, фейк, що експрезидент Петро Порошенко входив до трійки найбільших корупціонерів світу.
- **«Антикорупційні органи в Україні не працюють».** Основа нарративу – дискредитація антикорупційної реформи в Україні та будь-яких антикорупційних органів/ініціатив/активістів. Часто цілком було не лише викликати недовіру до антикорупційної діяльності, але й створити враження, ніби самі антикорупційні діячі – корумповані. Крім того, цей нарратив поєднували з нарративом про «Зовнішнє управління над Україною»: мовляв, західні країни

підтримують антикорупційні ініціативи для встановлення контролю над українською державою. Після повномасштабного вторгнення згадані нарративи збереглися, але відбулась важлива зміна – в усі нарративи, старі і нові, додали військовий контекст. У корупції частіше звинувачують не лише українську політичну владу, але й військових, волонтерів. Також, зважаючи на значні обсяги західної допомоги, у багатьох фейках з'явився акцент, що розкрадають саме міжнародну допомогу.

Так, **нарратив «Українська влада тотально корумпована» розширився до «Військове та політичне керівництво України тотально корумповане».**

Російська пропаганда неодноразово поширювала фейки про те, що родина Зеленських придбала нерухомість, дорогі автомобілі чи прикраси. Так, Зеленський начебто придбав готель у Франції за €88 мільйонів або парадний лімузин Пітлера за \$15 млн. Також російська дезінформація брехала про те, що Олена Зеленська купила Bugatti за €4,5 млн або ж витратила \$1,1 млн на дорогоцінні прикраси ювелірного дому «Cartier» у США. У публікаціях вказують прямо або натякають, що це все отримано за допомогою вкрадених коштів (власних або отриманих від західних партнерів).

Окрім політичного керівництва, російська пропаганда посилила свої атаки на військових. Поширювали фейки про те, що Валерій Залужний отримав \$53 млн за відмову від своїх політичних амбіцій, а його донька володіє віллами на Канарських островах та у Чилі. Поширювали фейки і про Олександра Сирського. Наприклад, начебто його дружина Тамара Харченко придбала елітну нерухомість у Лондоні.

Нарратив «В Україні розкрадають західну допомогу» не є повністю новим, але після 2022 року він набув особливої актуальності. Оскільки Захід виділяє велику кількість коштів та

техніки на допомогу України, це стало однією з цілей для дискредитації.

У мережі поширювали фейк, що начебто США заблокували \$6,2 млрд допомоги Україні через корупцію в Офісі Президента. Росіяни неодноразово поширювали неправду про те, що українці продають західне озброєння для терористів чи інших злочинних угруповань.

Поширюють фейки про те, що у новому звіті генерального інспектора Пентагону Україна є однією з найкорумпованіших країн або що Пентагон вимагає провести аудит усієї переданої Україні зброї перед приходом Трампа.

Наратив «Військова система в Україні є тотально корумпованою» став одним з основних під час повномасштабного вторгнення. Наразі до військових є найвища довіра у суспільства. Тому російській пропаганди важливо дискредитувати їх, зокрема через пов'язаність з корупцією.

При поширенні наративу намагаються дискредитувати відомих військових командирів. З останніх прикладів – фейк, начебто командування бригади «Азову» організувало корупційну схему для придбання квартир у Києві.

Інша популярна тема – корупція у військових закупівлях. У дезінформаційних повідомленнях або повністю вигадують корупційні історії, або виривають з контексту реальні корупційні схеми. Наприклад, з посиланням на справжні корупційні справи поширюють узагальнення, що «будь-яка військова закупівля не обходиться без корупції» або «всі українці посадовці, як і фігуранти цієї конкретної справи, крадуть в оборонній сфері».

Цей наратив охоплює і тему мобілізації. У відкритих джерелах справді є багато прикладів корупції в ТЦК. Але, як і з військовими закупівлями, дезінформація складається або з повністю вигаданих історій або маніпулятивних узагальнень на основі реальних проблем. Сюди входять узагальнення на кшталт «всі працівники ТЦК без виключення займаються корупцією» або «процес мобілізації є на 100% непрозорим та корумпованим».

У новому **наративі «Благодійні фонди розкрадають пожертви та займаються марнотратством»** українські благодійні фонди через свою допомогу Силам оборони також стали ціллю для російських інформаційних атак. Водночас, за дослідженням OSINT-спільноти Molfar, лише 36% проаналізованих ними випадків інформаційних атак на фонди мали прямий російський слід.

Зокрема, поширювали фейки, що Благодійний Фонд Притули не закуповував броньовані машини Spartan, сам Притула вимагав хабар та придбав три квартири у 2023 році за кошти донорів фонду.

Також фейки поширювали і про БФ «Повернись живим». Зокрема, росіяни публікували неправду, начебто 70% коштів фонду «Повернись живим» були вкрадені, а фонд має у криптовалюті \$8 млн та не витрачає їх на потреби армії.

Як і в попередніх наративах, у фейках атакують і конкретні фонди, особистості, так і намагаються сформувавши негативний образ всіх волонтерів загалом.

//

МЕТАНАРАТИВ У ЦІЙ ТЕМІ

Метанаратив можна визначати як «Україна – найкорумпованіша держава». У такий спосіб Україну виставляють як неспроможну країну (англ. failed state), яку не варто підтримувати, оскільки вона все одно програє. «Підтримка» – це не лише про допомогу Заходу, але й про внутрішні події, як донати для волонтерів, допомога військовим чи залучення громадян до антикорупційних ініціатив. При поширенні дезінформації намагаються переконати, що кожна сфера України неймовірно корумпована і ця підтримка не має жодного сенсу.

//

ЦІЛЬОВІ АУДИТОРІЇ

Дезінформаційні нарративи щодо корупції в Україні спрямовані і на українську, і на західну аудиторію.

Поширенням цих нарративів всередині України намагаються посіяти зневіру у суспільстві, зруйнувати його внутрішню єдність, загострити вже існуючі конфлікти і підірвати довіру до влади. За розрахунком пропагандистів, це має послабити здатність України до спротиву російській агресії. Мовляв, якщо в уявленні населення питання корупції постає гостріше, ніж війна, то «українська влада – гірше ворога». А це означає, що зусилля громадян потрібно спрямувати на боротьбу насамперед з нею, а не з агресором – росією. Крім цього, повсюдна корупція має знизити бажання донатити на потреби війська: або через побоювання, що кошти не дійдуть до одержувача, або через переконання, що платити мають корупціонери, а не звичайні українці.

Поширенням цих нарративів на Захід росіяни намагаються підірвати довіру партнерів до України і, як наслідок, змусити їх

послабити або взагалі припинити допомогу Україні. Мовляв, якщо Україна розкрадає допомогу, її не варто підтримувати. А ще високий рівень корупції та небажання її протидіяти має засвідчити в уявленні західних лідерів недемократичність України та її нездатність впроваджувати реформи, необхідні для вступу в ЄС та НАТО. Таким чином пропагандисти намагаються переконати, що Україну не варто приймати у ці організації.

//

КАНАЛИ І СПОСОБИ ПОШИРЕННЯ

Росія, її державні та недержавні представники, – основна зацікавлена сторона у поширенні нарративів про корупцію в Україні. Росіяни це роблять через усі можливі канали:

- російське телебачення;
- російські держоргани та високопосадовці на майданчиках міжнародних організацій (у заявах російських дипломатів);
- мережа псевдоекспертів, які мовлять на міжнародну аудиторію;
- у соцмережах (поширених в Україні – телеграм, ютуб, фейсбук, твіттер, тікток);
- проросійські сайти, що мімікують під іноземні онлайн-медіа.

Пропагандисти використовують різні майданчики для просування дезінформаційних нарративів. Від офіційних, як-от МЗС чи депутатів, до анонімних каналів чи мережі проросійських спікерів на Заході. Повідомлення, спрямовані на західну аудиторію, поширюються і європейськими мовами. Водночас до поширення нарративів залучені і громадяни України, навмисно чи ненавмисно. У випадку з українськими блогерами, політиками, які відверто демонструють проросійську позицію, інформаційні атаки мають явний

замовний характер. У випадку ж з опозиційними, але не проросійськими українцями, цю замовність важко довести.

Критикуючи українську владу, військових, волонтерів, антикорупційних активістів, опозиційні користувачі можуть ненавмисно (тобто йдеться радше про місінформацію, ніж дезінформацію) підсилювати російські атаки. Наприклад, це стосується узагальнень, начебто всі українські політики/військові/волонтери корумповані.

Інформаційні атаки щодо корупції в Україні можуть відбуватися в різних формах:

- підроблені публікації, сайти, які видають за справжні продукти відомих українських або західних медіа;
- масова розсилка меседжів за допомогою ботів;
- замовні розслідування щодо конкретних політиків/волонтерів/військових/антикорупційних діячів;
- виривання з контексту справжніх корупційних історій: окремі випадки корупції перетворюють на загальні тези «в Україні всі крадуть», «жодні антикорупційні ініціативи не працюють» тощо).

//

ПРИЧИНИ ПОПУЛЯРНОСТІ ТЕМИ

Проблема корупції в Україні завжди активно обговорювалась в Україні. Це зокрема підтверджую численні соціопитування. Згідно з опитуванням Національного агентства з питань запобігання корупції, проведеним у 2021 році, на думку українців, корупція входила до топ трьох суспільних проблем. Дослідження, проведене Програмою сприяння громадській активності «Долучайся!» (USAID/ENGAGE) у 2024 році, показало, що українці вважають корупцію серйозною національною загрозою, яка поступається лише війні.

Розкрадання коштів турбує громадськість, оскільки йдеться насамперед про привласнення грошей українців, що йдуть до

благодійних фондів у виглядів донатів. З початком повномасштабного вторгнення увага до цього питання загострилась. По-перше, у суспільстві є розуміння, що більшість грошей мають спрямовувати на потреби Сил оборони: закупівлю зброї, обладнання тощо. Тож привласнення цих коштів послаблює українську армію та віддаляє Україну від перемоги. По-друге, у жовтні 2024 року у Раді ухвалили закон про підвищення податків. Тож суспільство уважно слідкує, чи йдуть їхні кошти за призначенням.

Також, за даними опитування Transparency International Ukraine за 2023 рік, розкрадання коштів, повернення корупційних схем турбує українців у процесі відбудови. Виявлені факти розкрадання негативно впливають на підтримку України міжнародними партнерами, що також зменшує обороноздатність війська. До того ж більшість громадян прагнуть приєднання України до ЄС та НАТО, а однією з вимог на шляху до цього є зниження рівня корупції.

//

НАСЛІДКИ ПОШИРЕННЯ ДЕЗІНФОРМАЦІЇ (РЕАЛЬНІ І ГІПОТЕТИЧНІ)

Реальні:

1. Поширення та довіра до вказаних вище наративів може призвести до послаблення обороноздатності України. У суспільстві зростатиме недовіра до дій військово-політичного керівництва та антикорупційних органів. Також під загрозою довіра до будь-яких державних послуг.
2. Це своєю чергою, призведе до поширення негативних та панічних думок про майбутнє країни. Громадяни можуть втратити мотивацію боротись за «тотально корумповану» країну, що зменшить кількість охочих мобілізуватись.
3. Українці менше донатитимуть Силам оборони, адже «навіщо, якщо все вкрадуть».

4. Окрім цього, поширення наративів про величезні масштаби корупції в Україні негативно вплине на сприйняття України за кордоном. Західні посадовці вважатимуть підтримку України недоцільною та марною витратою ресурсів. А це своєю чергою, призведе до зменшення або зупинки надання допомоги від міжнародних партнерів.
5. Громадяни на Заході втратять бажання підтримувати українців, як політично, так і фінансово. На суспільну думку подекуди можуть орієнтуватись політики, відтак це створює для України проблему, вказану у пункті вище.
6. В країну не заходять інвестори, навіть після закінчення війни, що негативно впливатиме на відбудову.

Гпотетичні:

1. Через зневіру українці, ймовірно, будуть ухвалювати рішення про виїзд з країни. Відтак у довгостроковій перспективі Україна втратить працездатне населення, що знизить кількість надходжень до держбюджету та посилить демографічну кризу.
2. Повідомлення про «жахливий» рівень корупції в Україні може посилити побутову корупцію, мовляв, «якщо можновладцям можна безкарно красти, то чому мені ні».
3. Згодом пропагандистські повідомлення про корупцію, яку буцімто неможливо побороти, призведуть до толерування у суспільстві реальних випадків привласнення коштів. В українців випрацюється резистентність до таких новин. Через відсутність реакції суспільства, кількість справжніх випадків хабарництва і розкрадання збільшуватиметься.
4. Громадськість може почати виступати за зменшення фінансування антикорупційних органів через нібито їхню «бездіяльність» та менше підтримувати ініціативи, спрямовані на боротьбу з корупцією.
5. Утвердження наведених вище тез може зменшити шанси України на вступ в ЄС та НАТО.